

GENIETEN VAN WATER

Waterschap Aa en Maas heet u van harte welkom in de prachtige en bezienswaardige vestingstad Heusden!

Heusden maakte onderdeel uit van de Zuiderwaterlinie. Dit was een samenhangend geheel van vestingsteden, forten, schansen, sluizen en inundatiegebieden van Bergen op Zoom tot Grave. Deze oudste en langste waterlinie van Nederland verbond elf historische Brabantse vestingsteden met elkaar. In de Zuiderwaterlinie konden bij vijandelijke aanvallen grote stukken land tussen en rond de vestingsteden onder water worden gezet. Hierbij werd de waterstand sterk gereguleerd: het stond te hoog om er doorheen te lopen en te laag om er doorheen te varen. Nederland is het enige land met waterlinies.

Hoewel in de loop van de eeuwen het gebied rondom Heusden sterk is veranderd, maakt waterschap Aa en Maas in ons waterbeheer nog steeds gebruik van ideeën uit het verleden. Zo zetten we nu het gebied rondom 's-Hertogenbosch in om extra water te bergen.

Geniet van deze bijzondere wandeling!

Ernest de Groot, Lid Dagelijks Bestuur
Waterschap Aa en Maas

ROUTESBESCHRIJVING

- S** Vertrekpunt het Heusdens Buro voor Toerisme, Pelsestraat 17, Heusden vesting. Hier is ook het Bezoekerscentrum Heusden gevestigd. U loopt vanaf hier de Engstraat in. Aan het einde rechts.
- 1** Vismarkt oversteken naar de Visbank.
- 2** U wandelt naar de twee kanonnen naast de molen.
- 3** Bij de kanonnen wandelt u rechts de heemtuin in.
- 4** U verlaat de Heemtuin aan de andere zijde en volgt het voetpad onder de wal naar de Veerpoort, door de poort naar de achterliggende 2e poort met de dijkschuiten.
- 5** U loopt weer terug door de Veerpoort. Linksaf en weg vervolgen aan de voet van de wallen naar de restanten van de Oude Herptse poort.
- 6** Wandel door de restanten van de Herptse poort en neem de trap de wal op; u loopt langs De Wiel. Hier rechts. Na parkeerplaats Oranje Bolwerk de Herptsestraat oversteken en de wallen oplopen.
- 7** Wandel naar het Hoorn Bolwerk, waar u uitzicht heeft op de voormalige stadsgracht de Demer en het Demerrondeel. Wallen blijven volgen.
- 8** Steenweg oversteken en route over de wallen vervolgen naar het Zuid Bolwerk. Neem hier een kijkje bij de kanonnen.
- 9** U volgt de wallen verder naar het West Bolwerk. Neem hier het wandelpad naar beneden en houd links aan. Loop door de Bromsluis naar buiten de omwalling.
- 10** Door de Bromsluis teruglopen naar de weg, linksaf naar de kasteelplaats.
- 11** Wandel door de kasteelruïne richting de achterliggende kerk(toren). Aan de voorzijde van de RK-kerk geeft de zijdeur aan de linkerkant toegang tot de Mariakapel.
- 12** Voor de kerk links naar de Wijkse poort.
- 13** Neem direct buiten de Wijkse Poort het trappetje omhoog de vestingwal op. Ga hier linksaf. Volg de wal tot de overzijde van de parkeerplaats tot aan De Kaak.
- 14** Bij De Kaak trap naar beneden nemen. Wandelpad om de jachthaven volgen tot aan de ophaalbrug over de stadshaven. Hier trap omhoog nemen. Rechts de schotbalkenloods.
- 15** Wandel terug naar de Vismarkt. De wandeling eindigt hier.

WELKOM IN VESTINGSTAD HEUSDEN

Start: Heusdens Buro voor Toerisme,
Lengte: 3,5 km
Duur: 90 minuten

De wandeling bevat trappen en is niet geschikt voor een rolstoel. Op de wandelroute vindt u op diverse punten borden en QR-codes met informatie. Het Heusdens Buro voor Toerisme bevat een schat aan informatie over de vestingstad.

Deze wandeling wordt u aangeboden door waterschap Aa en Maas en neemt u mee langs historische objecten in de vestingstad waarbij een accent ligt op water. Als waterschap vinden we het belangrijk dat inwoners en bezoekers kunnen genieten van water, landschap, cultuurhistorie en natuur.

Waterschap Aa en Maas zorgt ook in dit gebied voor droge voeten, veiligheid en schoon en voldoende (oppervlakte-)water. Dat doen we in totaal voor ruim 743.000 inwoners; voor nu én later!

Tekst: Waterschap Aa en Maas en Ad Hartjes
Fotografie: Ad Hartjes, bij 7: Grondmij (tegenwoordig Sweco Nederland)
Bronnen: Heusdens Buro voor Toerisme (www.hbtheusden.nl),
Streekarchief Langstraat Heusden en Altena (www.saiha.nl),
Heemkundekring Onsenoort (www.hkksensoort.nl),
Heemkunde van de Oostelijke Langstraat (www.hvdol.nl)

WATERWEETJES

1 VISBANK EN STADSHAVEN

Bij de Visbank werd de vis verhandeld. De Visbank is het enige bouwwerk in Nederland uit de tijd van de Bataafse Republiek (1795-1801) dat volledig bewaard is gebleven.

Vóór de bouw van de Visbank stond hier de oude **Waterpoort**; de doorgang tussen de Vismarkt en de **stadshaven**.

2 UITZICHTPUNT OVER BERGSCHER MAAS

Uitzicht op de jachthaven en de achterliggende **Bergsche Maas**. De Bergsche Maas is nog niet zo heel erg oud; deze is in 1904 gegraven om een einde te maken aan de voortdurende **wateroverlast** in dit gebied. Maas en Waal werden hierbij van elkaar gescheiden. Daarnaast werd de **Maas verlegd**.

3 HEEMTUIN

In Heemtuin de Meulenwerf vindt u allerlei soorten inheemse planten, kruiden en gewassen. Het gebied waar nu de heemtuin is gevestigd, is vernoemd naar de molen die hier vroeger stond: de Meulenwerf.

4 VEERPOORT

De Veerpoort voerde destijds naar het **pontveer over de Maas**. De vestingmuren hier maken deel uit van **de dijk** die Heusden ook nu nog beschermt tegen hoog Maaswater. Bij **hoog water** sluit het waterschap deze poort af met de dubbele **vloeddeuren** boven de tweede poort.

5 OUDE HERPTSE POORT

Hier ziet u de restanten van de eerste stadsmuur van Heusden en de Oude Herptse poort, de toegangspoort richting van en naar 's-Hertogenbosch en Herpt.

6 WIEL

De Wiel ontstond door een **dijkdoorbraak** in 1579. Door gebrekkig onderhoud kwamen in het verleden regelmatig dijkdoorbraken voor. Nu zorgt het waterschap ervoor dat de **dijken** veilig zijn. De **Wiel** biedt onderdak aan een jachthaven.

7 DEMER

De Demer is de **stadsgracht** rond de eerste Middeleeuwse omwalling van Heusden en werd, behalve voor de verdediging van Heusden, ook gebruikt voor de **afvoer van het afvalwater** van de stad én als **waswater**.

Deze 2 laatste functies gingen niet altijd goed samen. Het afvalwater wordt nu door het waterschap gezuiverd.

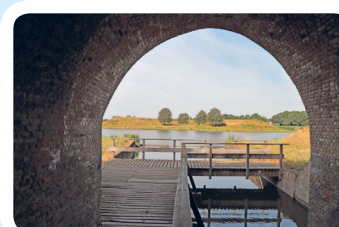
8 ZUID BOLWERK

Vanaf dit bolwerk heeft u uitzicht op de ravelijnen (versterkt eilandjes) en de grachten. Tot de middeleeuwen stroomde op dit punt het zogenoemde **Oude Maasje**. Deze had een belangrijke rol bij de **afwatering** in dit gebied. Nu beheert het waterschap het waterpeil via een ingenieus systeem van **gemalen en stuwen**.

9 BROMSLUIS

De Bromsluis werd in het verleden gebruikt als sortie (een doorgang door de stadswal) en voor de **afvoer van het water** van de Demer. Bij hoog water werd de Bromsluis dichtgezet met **schotbalken**. De schotbalkspinningen, de uitsparing van de schuif en de scharnieren aan de buitenzijde van de muur zijn hier nog goed te zien.

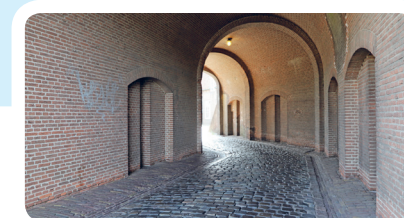

10 KASTEEL HEUSDEN

Bij het kasteel Heusden (12e eeuw) ontwikkelde zich de stad Heusden. In 1680 sloeg de bliksem in op de toren die voor kruitopslag werd gebruikt. De ontploffing verwoestte het kasteel volledig.

11 MARIAKAPEL

Bij de **Sint-Elisabethsvloed** braken in 1421 in Zeeland en Holland dijken door. Tot aan Heusden waren de gevolgen merkbaar. Vermoedelijke oorzaak was een bijzonder zware noordwesterstorm in combinatie met verwaarloosd **dijkenonderhoud**. Het Mariabeeldje dat nu in de Mariakapel staat, zou tijdens deze watersnoodramp tegen de stroom in naar de haven van Heusden zijn gedreven. Sindsdien worden er wonderbaarlijke krachten aan toegeschreven.

12 WIJKSE POORT

De Wijkse Poort is vernoemd naar het dorp Wijk bij Aalburg. Bij hoog Maaswater werden hier schotbalken in geplaatst, deze zijn nog zichtbaar. De dijk langs de Bergsche Maas en de vestingmuren hebben deze **waterveiligheidsstaak** overgenomen.

13 KAAK

De Kaak markeerde de **grens van een waterschap**. Daarnaast fungeerde het als gerechts- of schandpaal. Degenen die niet aan de waterschapverplichtingen hadden voldaan, werden aan de paal vastgeketend, ofwel 'aan de kaak gesteld'.

14 STADSHAVEN

De **stadshaven** is omgeven door de **Maasdijk**. Deze zorgt er ook nu nog voor dat Heusden bij hoog Maaswater droge voeten houdt. In de **loods** naast het voormalige **havenwachtershuisje** worden de schotbalken opgeslagen waarmee het waterschap bij hoog Maaswater de haven afsluit. Vanwege de lengte van de **schotbalken** wordt bij hoog water het dak eraf getild en worden de balken met een kraan in de spouwen geplaatst onder de ophaalbrug.

15 VISMARKT

Heusden kende tot in de 20e eeuw het systeem van **verhoefslaging**; elke landeigenaar was verantwoordelijk voor het onderhoud van een stuk dijk. Werd door de waterschapsbestuurders (heemraden) geconstateerd dat een stuk dijk niet in orde was, dan vertrokken zij naar een herberg in de stad waar vervolgens op kosten van de overtreder flink gegeten en gedronken werd. Dit gebruik werd de inrijdende schouw genoemd.